

Et erhverv i sammenbrud

Vestkystens fiskerier 1975-1992

Af Poul Holm

I 1993 brændte problemerne sammen i dansk fiskeri. Flere års advarsler viste sig uhyggeligt sandfærdige. I denne artikel giver museumsinspektør, dr. phil. Poul Holm et overblik over nogle af de problemer, som har ramt fiskeriet. Den totale fangstmængde kan ikke udvides, og mens erhvervet bliver mere effektivt, må stadig flere skibe lægges op. Antallet af arbejdspladser ombord og på land er faldende. Grænsen for vækst frustrerer fiskerne, mens den offentlige debat om erhvervet er i forfald. Den biologiske og politiske styring af fangsterne er ikke accepteret af erhvervet, men andre løsninger er ikke i sigte. Overordnet set er der tale om et erhvervskulturelt forfald, som forfatteren definerer som et sammenbrud i det ressourcemæssige, sociale, politiske og ideologiske grundlag for fiskeriet. Der er en fremtid for erhvervet, men den kræver god vilje fra alle parter og vil ikke komme uden store omkostninger for beskæftigelsen og lokalsamfundene.

Artiklen beskæftiger sig særlig med de store vestjyske fiskerihavne Esbjerg, Hvide Sande, Thorsminde og Thybørn.

Indledning

Fiskeriets udvikling i dette århundrede er en næsten ubrudt historie om større og større fangster. Da erhvervet omkring 1950 mødte generelt svigtende fangster i Nordsøen, blev krisen løst ved at udvikle et fiskeri på en hidtil uudnyttet sildestamme, som blev forarbejdet til fiskemel. Industrifiskeriet blev snart mere betydeligt end konsumfiskeriet. I 1975 løb fiskeriet ind i den næste store krise, da faldende priser på fiskemel faldt sammen med svigtende mulighed for at udvide konsumfiskeriet. I de mellemliggende tyve år

er antallet af skibe og mandskab ombord faldet drastisk, samtidig med at de tilbageblevne fiskere har overlevet ved at rationalisere og investere i nyt grej og elektroniske hjælpemidler for at effektivisere jagten på de stagnerende fangster.

I firserne var det ikke mindst torskeeventyret i Østersøen, der reddede de vestjyske trawlere. De store træbåde og de mellemstore ståltrawlere stimedede alle til Bornholm i de første af årets måneder i årene frem til 1987 for at hente en væsentlig del af årsomsætningen. Værdien udgjorde enkelte år knap en tredjedel af de samlede danske landinger, og fangsterne lå på omkring 100.000 tons torsk om året. Resultatet var imidlertid et kollaps i bestanden af torsk, som førte til et næsten totalt stop for dette fiskeri i begyndelsen af 90'erne. De store begrænsninger i fiskeriet antages at ville vare i hvert fald frem til 1996.¹ Efter torskestoppet er næsten hele Bornholms fiskerflåde fra 1992 blevet henvist til socialhjælp.

Vestkystens fiskersamfund har haft flere muligheder for at klare sig. Men ved indgangen til 90'erne strammede alle problemer til. Foruden problemet med for få fisk er der nu også problemer med en svigtende driftsøkonomi. Endnu frem til 1985 var det muligt at opnå EF-støtte til modernisering og nybygning. Denne støtte medførte en dramatisk effektivisering af fiskeriindsatsen i de samme år, hvor biologerne advarede mod overfiskning. Desværre blev investeringerne gennemført med højtforrentede lån, som nu i halvfemserne ikke kan betales med svigtende fangster. Den enkelte fiskeskipper er derfor fanget i en uløselig klemme. Da der stort set ikke findes tilgængelig pålidelig statistik om de enkelte kutteres drift er dette problem imid-

lertid svært gennemskueligt. Den renteletelse, som erhvervet fik i 1993 ved at ombytte gamle lån, vil dog nok på længere sigt lette mange kutteres driftsøkonomi.²

Først i de sidste år har fiskeripolitikken taget måltrettet sigte på en reduktion af flåderne med ophørsstøtte og forbud mod nybygninger. Unge fiskere har kun fået adgang mod at overtage ældre skibe, og flådens gennemsnitsalder er derfor steget. Selv om tilpasning af fangstevnen til ressourcerne er i det samlede erhvervs interesse, opleves politikken af den generation af fiskere, der må gennemleve konsekvenserne, som en grotesk modsætning til de forhold, som eksisterede for blot få år siden. I stedet for en styret overgangsordning er der kaos med ulovligt fiskeri, udsnid af værdifuld fisk og sammenbrud i alle parter troværdighed og gensidige tillid.

Fiskeriets overkapacitet er et faktum, og omstillingen til et reduceret fiskeri med acceptable indtjeningsmuligheder er svær og fyldt med menneskelige tragedier. I denne artikel gives et overblik over, hvordan Vestkystens fiskerier har udviklet sig de senere år med særlig vægt på en status ved indgangen til 90'erne. Hensigten er at give en bred historisk baggrund for at forstå fiskeriets problemer på længere sigt. Henrik Bredmose Simonsens artikel andetsteds i årbogen diskuterer konflikten i 1993. Først behandles forskellige miljøproblemer, derefter beskrives de enkelte fiskerier fra Vestkystens havne, beskæftigelsen ombord og på land, og endelig diskuteres fremtidsperspektiverne.

Havets ressourcer er begrænsede

Den engelske biolog Thomas Henry Huxley hævdede i 1866, at det er umuligt at opfiske fiskebestandene, da hver enkelt hun i mange arter som f. eks. torsk lægger millioner af æg. Han var formand for den første fiskerikommission i Storbritannien, og hans synspunkt fik bred anerkendelse.³ Hans synspunkt passede naturligvis godt til tidens liberalistiske ånd, da det var til fordel for en uhindret vækst i fangsterne. Danmarks første fiskerikonstulent A. J. Smidth lå helt på linje med Huxley, da han i 1860'erne arbejdede hårdt for at fremme fiskerimetoderne. I betragtning af tidens uudviklede fiskemetoder var der næppe heller reel

grund til at nære betænkelighed ved en effektivisering.

Men Smidths efterfølger H. V. Fiedler udtrykte et andet, konservativt standpunkt. Han mente, at fiskebestandene og især fiskeyngelen tæt ved kysterne skulle beskyttes mod rovdrift. Fiedlers holdning var ikke baseret på fiskeribiologisk viden (som ganske enkelt ikke fandtes), men på frygt. Han søgte at gennemtvinge et forbud mod tidens nye effektive snurre- og åledrivvod og fik faktisk held til at gennemføre et forbud mod trawl i de danske farvande.⁴ Fiedlers modstand mod effektive fiskeredskaber var lige så meget socialt som biologisk begrundet. Han var bekymret for, at de mere effektive fiskere skulle udkonkurrere de mange husmandsfiskere og dermed skabe et stort proletariat, der ville ligge fattigforsorgen til last. Også dengang var socialpolitik og naturforvaltning sammenhængende problemer.

Fiedlers forbud viste sig snart unødigt voldsomme og hæmmede en optimal udvikling på et tidspunkt, hvor bestandene faktisk kunne tåle en hårdere befiskning. Men det var ikke ensbetydende med, at væksten kunne fortsætte uhæmmet. Danske og udenlandske biologer erkendte allerede i 1890'erne, at overfiskning kunne være årsag til faldende fangster i visse farvande, hvilket var en del af baggrunden for at oprette det Internationale Havforskningsråd, ICES. Det har siden 1904 udsendt årlige vurderinger af de samlede fangster i de nordlige farvande.⁵

Men i mange år kunne fiskeriet fortsætte en næsten ubrudt vækst ved at finde nye fiskepladser og effektivisere grejerne. Når en bestand eller fiskeplads var for hårdt udnyttet, fandt de fleksible fiskere blot nye muligheder. Med stadig sødygtigere kuttere kunne de gå stadig længere ud, og havet syntes faktisk, som Huxley havde sagt, uudtømmeligt.

Først omkring 1970 meldte der sig for alvor advarende røster om overfiskning af Nordsøen. Det var særlig sammenbruddet i bestanden af nordsømakrel og -sild, der viste, at fiskeriet kunne indvirke afgørende på dets biologiske grundlag. Endnu ved Danmarks indtræden i EF i 1973 så fiskerne med glæde frem til at opnå frit fiskeri på det fælleseuropæiske hav. Fra midten af halvfjerdserne indled-

tes imidlertid en politisk kamp om de begrænsede fiskeresourcer. Island indførte en 200-sømiles økonomisk zone, der udelukkede britiske fiskere fra deres traditionelle trawlfiskeri, og dette skridt fik afgørende indflydelse på EFs fiskeripolitik. Den fik som overordnet mål at tilpasse landenes fiskeflåder til det begrænsede biologiske grundlag i EF-havet, samtidig med at sociale hensyn til stadighed måtte tages.

I dag er vestkystfiskernes bestemmelser om valg af fiskeplads og -metode i høj grad bestemt af den biologiske rådgivning fra ICES og de politiske afgørelser i EF.⁶ Danske fiskere fanger godt en million ton om året af den totale biologiske produktion i Nordsøen. Dette niveau har ligget nogenlunde fast i det sidste tiår, og det er ikke sandsynligt, at de totale landinger fra Nordsøen vil stige i fremtiden. Et øget fiskeri vil ikke føre til øget fangst, men måske til kollaps i enkelte bestande. Der findes enkelte ikke-udnyttede arter, men de er lavt prissatte i dag, og konsekvenserne af øget befiskning af dem er ukendte. I alt væsentligt er fremtidig værdiforøgelse af fiskeriet derfor afhængig af kvalitetsforbedringer.⁷

Forureningstruslen

Ved siden af, at fiskeriet har slået hovedet mod et resourcemæssigt loft, er økologiske problemer dukket op. Den mest iøjnefaldende trussel mod nordsøfiskeriet er kemikaliedumping i havet og –udledninger fra de store floder. Medierne har sat spørgsmålstejn ved, om det er sundt at spise fisk fra havet, og specielt tyske medier har fra midten af firserne flere gange rejst alarmsignaler. Nærmere efterprøvning har dog hidtil hver gang vist, at alarmerne var rejst på et forkert eller misforstået grundlag.

På længere sigt er gødning af havet forårsaget af udledning af nitrat og fosfor nok et større problem. Iltsvind er allerede konstateret i Den tyske Bugt. Denne trussel er indtil videre næsten overset i debatten, mens den har sat dagsordenen for vandmiljøplanen i Kattegat.

For vestkystfiskerne og fiskeeksportørerne har der været faretruende konsekvenser for fiskesalget af den voksende forureningsbevidsthed. Sældøden i 1988 og specielt nema-

todesagen i 1989 skabte midlertidige afsætningsproblemer i især Tyskland. TVs omtale af disse sager skræmte forbrugere for en periode. I realiteten havde disse problemer ikke sammenhæng med forurening. Sældøden viste sig at være et resultat af en naturlig virus, og nematoderne (orm i sild) er naturligt forekommende.

Fiskeriorganisationerne har haft et vaklende forhold til miljøorganisationerne. Allerede i 1973 kunne de forenes om modstanden mod Grindstedværkets kviksølvdumpninger i havet, som blev stoppet, efter at Esbjergs fiskere blokerede havnen. I 1987 gik esbjergfiskerne til modstand mod afbrænding af giftige stoffer i Nordsøen. Afbrændingsskibet 'Vulcanus' fortrak, efter at flere trawlere havde lagt sig i en ring omkring skibet, og 'Vulcanus' fik en wire viklet omkring skruen. Sagen medførte en millionbøde, som blev dækket af Danmarks Havfiskeriforening. Siden blev en del af bøden dækket gennem frivillige bidrag ved en landsindsamling. Det vakte en del forbitring blandt fiskerne, at Greenpeace koblede sig på aktionen mediemæssigt, men bagefter undlod at betale til bøden.

Der har til tider været et stærkt modsætningsforhold mellem fiskerne og de 'grønne' organisationer, særlig Greenpeace, og også miljømyndighederne. Fiskerne bruger naturen i deres daglige erhverv og reagerer imod, hvad de opfatter som 'naturbeskyttere', der vil sætte restriktioner for menneskets færdsel i og udnyttelse af naturen. Fiskernes kritik sammenblander dog ofte de egentlige miljøorganisationer med interesseorganisationer som sportsfiskerne, som konkret har stået bag en del kritik af fiskerierhvervet.

Angreb på fiskerierhvervet i 1970erne

Begrebet 'industrifisk' er en sproglig forsvarshandling. Fiskerne selv anvendte tidligere udtrykket 'skidtfisk' som benævnelse for de landinger, der gik til fiskemelsfabrikkerne. "Det lugter af penge", sagde man i Esbjerg i halvtredserne, når den kvalmende os fra havnen lå over byen. I halvfjerdsenerne var byens borgere ikke længere så afhængige af indtægter fra havnen, og der rejste sig stærk kritik af de åbne transportbånd med rådne fisk. Videnskabelige

rapporter begyndte at undsige skidtfiskeriet, som blev beskyldt for "økologisk hensynsløshed", som kom til udtryk i ressourcespild, arbejdsmiljøproblemer for lastoptagerne og ulidelige boligforhold.⁸ Problemerne var reelle, men nogle forskeres konfronterende stil gravede dybe grøfter.

Anklagerne ramte fiskerne hårdt. Mange følte deres ære og anseelse i samfundet truet ved anklagerne mod de forurenende følger af deres fiskeri. Igennem firserne var især debatten i Esbjerg ganske tilspidset, og mange fiskere gik i pindsvinestilling. Ganske vist forbedrede fabrikkerne landingsforholdene ved at erstatte de åbne lastekraner med sugeanlæg omkring 1980, hvorved lugtgenerne blev formindsket. Men først da Ribe Amt truede med lukning af anlæggene, blev der for alvor investeret de midler i fabrikkerne, som nu ser ud til at mindske udledningsbelastningen. En endelig fjernelse af lugtgenerne ser dog ud til at have lange udsigter.

Industrifiskeriet har været genstand for mange beskyldninger, nogle mere saglige end andre. Det er blevet fremført, at anvendelsen af fisk til dyrefoder er et uacceptabelt spild af protein. Men fiskerne har med rimelighed kunnet argumentere for, at opfodring af kyllinger, svin og mink i givet fald blot måtte ske med anden protein, og at kun, hvis menneskene ville spise industrifisken direkte, ville svindet kunne undgås. Da tobis, brisling og sperling stort set ikke kan sælges til konsum, er indvendingen altså ikke meningsfuld. Industrifiskeriet er også blevet anklaget for at være et rovfiskeri. Imidlertid har især tobisfiskeriet kunnet drives stadig i vejret uden tilsyneladende at belaste bestanden. I modsætning til konsumfiskeriet er industrifiskeriet derfor ikke besværet af kvoter. En norsk kvote på tobis, som blev indført i 1990, syntes mere begrundet i politiske end saglige hensyn.

Derimod kunne 50ernes og 60ernes industrifiskeri på sild i høj grad opfattes som rovfiskeri. Det intense fiskeri truede med at udrydde Nordsøens sildebestand. Siden 1976 har silden alene måttet anvendes til konsum, altså føde for mennesker. Selv om industrifiskeriet i dag ikke belaster sildebestanden, er fiskeriet i den offentlige debat

belastet af erfaringerne med sildefiskeriet. Fiskerne har i de senere år kunnet argumentere for, at den voksende sildebestand kan tåle en vis befiskning ud over den konsumbestemte. Den voksende sildebestand kan muligvis være en trussel mod torskeyngelen og dermed årsag til den meget stærke kvotering af torskefiskeriet. Alligevel vil der næppe være politisk vilje til at åbne for sildeindustrifiskeri af frygt for reaktioner både fra konsumfiskerne og fra EF.

Fiskernes modstand mod biologisk/politisk styring

Bevidstheden om erhvervets egen forurening er stigende blandt fiskerne, hvilket også blev afspejlet i en kampagne for "ren havn" i Esbjerg i 1991. Danmarks Naturfredningsforenings og fiskeriorganisationernes indsats for vandmiljøplanen, som blev gennemført af politikerne i slutningen af firserne, kunne være grundlag for en øget forståelse mellem erhvervet og naturorganisationerne.

Men der er grundlæggende problemer i vejen for en forbrødring mellem "naturerhvervet" og "naturorganisationerne". Foruden de store kulturelle forskelle mellem fiskerne og de overvejende mellemlagsprægede naturbeskyttere er der også problemer omkring begge parter troværdighed. Fiskerne kan gennemskue, når naturbeskytterne udtaler sig på grundlag af tilfældig og overfladisk viden. Panikreaktionerne i anledning af sælepidemien i 1988 bestyrkede fiskernes opfattelse af, at "naturelserkerne" er sentimentale og overfladiske.

Fiskerne oplever, at 'københavnerne' og 'EF-politikerne' rotter sig sammen om at udrydde deres erhverv. Teoretisk skulle fiskekvoterne afspejle det bæredygtige niveau for fiskeriet. Kvoterne bliver imidlertid til (på grundlag af biologisk rådgivning) efter politiske kompromisser, der også tager hensyn, der i og for sig er erhvervet og bestandsinteresser uvedkommende. Fiskeripolitikken er

Sugeanlæg med lukket transport til fiskemelsfabrikker har reduceret, men ikke afskaffet miljøgenerne i industrilandingerne på Esbjerg Havn.

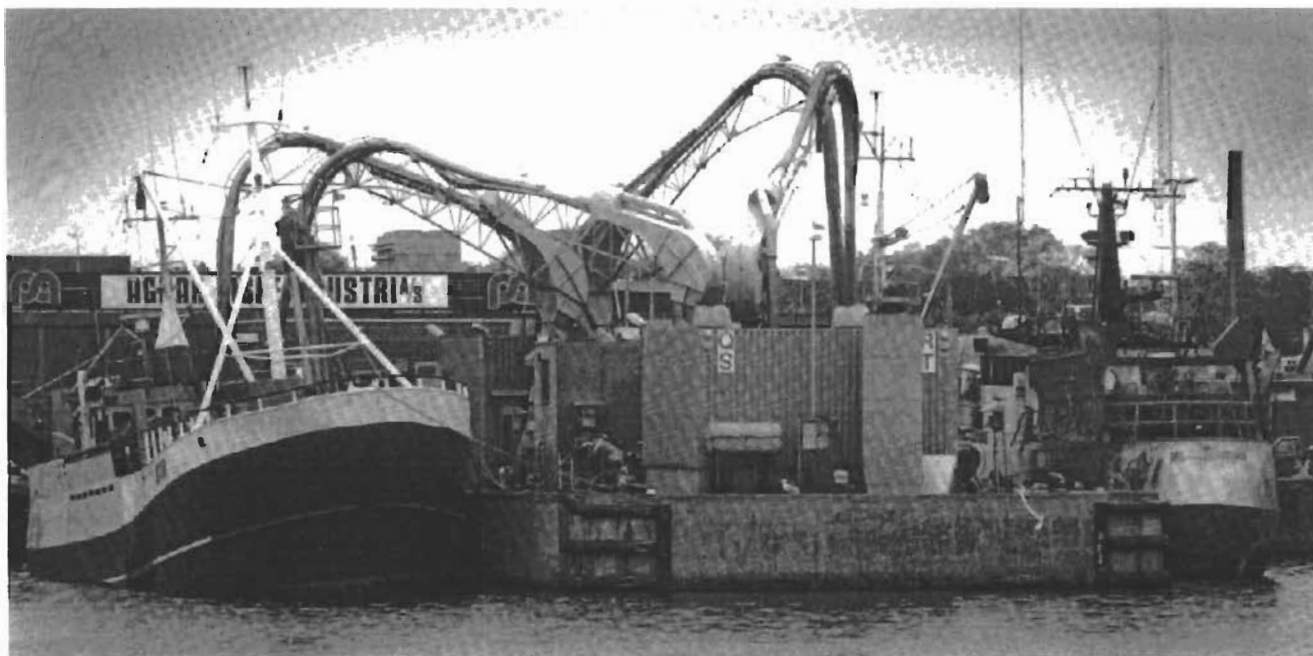
Foto: H.C. Gabelgaard, JyskeVestkysten.

gennem firserne blevet til et uigennemskueligt virvar af politiske, biologiske, sociale og mange andre hensyn. Samtidig er der uenighed om de biologiske grunddata. Fiskerne oplyser selv, at de forvanser deres fangstjournaler for at omgå snærende regler, og alligevel er de et vigtigt element i biologernes rådgivning. Endnu værre er det, at fiskerne ikke finder den biologiske rådgivning i overensstemmelse med deres oplevelser på havet: Fiskerne har således i årevis ment, at sild kunne tåle et større fiskeri, mens biologisk rådgivning først langt senere har åbnet op for et begrænset fiskeri; i de sidste 2-3 år har fiskerne derimod udtrykt bekymring for rødspættebestanden, som biologerne fortsat vurderer kan tåle stor befiskning. Nogle fiskere går derfor så vidt, at de helt forkaster kvoterne og ønsker "frit fiskeri" i håb om, at markedsmekanismerne vil forhindre, at den sidste fisk bliver fanget. Omvendt fastholder biologer, at en langsigtet bevaringspolitik vil optimere fangsterne.

Den offentlige debats forfald

En medvirkende årsag til de voksende modsætninger mellem fiskerne og offentligheden er, at de spilleregler, som den politiske administration sætter for erhvervet, er uigennemskuelige for uindviede. Enhver diskussion om erhvervets vilkår munder efter kort tid ud i en indviklet udredning af kvartals- og månedsvise kvoter på femten-tyve arter og fem-seks forskellige redskaber og bådstørrelser. Reglerne er så komplicerede, at selv administratorene har vanskeligt ved at styre processen, og ingen kan få et overblik. Mens fiskernes protester endnu i midten af firserne kunne vække offentlig sympati, er der i dag en næsten opgivende holdning til de dramatiske ændringer, som erhvervet gennemgår.

Fiskerne har altid været marginaliserede i samfundet, men i de sidste ti -femten år er de også blevet problematiske. Den - ganske vist uforpligtende - hædersplads, som samfundet tidligere tildelte især nordsøfiskerne, er blevet

erstattet af et smudsigt billede. Selv om fiskerne i princippet forstår og anerkender bestandshensyn som deres egen langsigtede interesse, er den konkrete udformning af politikken så bureaukratisk og fjern fra daglig erfaring, at mange fiskere ikke anerkender dens berettigelse. De længes tilbage mod tidligere tiders "frie fiskeri". Mange fiskere føler sig trængt op i en krog og hylder synspunkter, som ikke kan finde forståelse uden for erhvervet. Mange føler sig endog berettiget til at overtræde de regler, som er sat op for fiskeriet. Havneblokader er siden 1975 blevet et hyppigt anvendt kampmiddel med ikke ubetydelig politisk effekt, men også med alvorlige omkostninger for fiskernes traditionelle anseelse som besindige og lovlydige borgere.

I den offentlige debat har både fiskerne og politikerne efterlyst midler til at styre fiskeriet på en ubureaukratisk måde. I 1989-90 uds spillede der sig en intens debat mellem fiskeriøkonomer, ministerium og organisationer om at tildele hvert enkelt skib en "individuel kvote", som for et kvartal eller et helt år skulle sikre, at skibet selv kunne planlægge sit fiskeri og derved forhindre, at alle strømmer på havet og opfisker den fælles månedskvote på få dage. Debatten viste, at der ville være problemer med et individuelt system. Man kunne således frygte, at kvoterne ville blive solgt mellem fiskerne indbyrdes, og at der derfor i løbet af kort tid ville ske en kapitalisering, som ville efterlade store dele af fiskeriet i hænderne på nogle få store interessenter. Dette resultat er for så vidt biologisk irrelevant, men politisk uacceptabelt. Alle partier i Folketinget har siden århundredskiftet haft som fiskeripolitisk hovedlinje at fremme de små selvstændige i erhvervet. I kølvandet på den seneste konflikt i 1993 dukkede de individuelle kvoter igen op som forhandlingsstof. Men til slut foretrak fiskeriorganisationerne trods alt endnu engang det gammelkendte kvotesystem, som bevares i hvert fald i 1994, mens der forhandles videre om et tredelt kvotesystem for store, mellemstore og små både.

Fiskeriorganisationerne har argumenteret for, at tekniske bevaringsforanstaltninger ville være en bedre måde at begrænse fiskeritrykket, f. eks. ved at kræve større netmasker i de forskellige fiskerier. Mens denne ordning ville være en

gevinst for danske garnfiskere, ville (især franske) trawlere lide. Komplicerede biologiske flerartsstudier har endvidere vist, at en sådan bevaringsforanstaltning ikke nødvendigvis ville være en økonomisk gevinst, da store torsk er karnibaler, der æder bl. a. småtorsk. For kullerbestanden ville resultatet ovenikøbet være et direkte fald.⁹ Alt i alt tyder intet på, at forvaltningen af erhvervet vil blive mere overskuelig i fremtiden.

Det kan derfor være ganske symptomatisk for den offentlige debats forfald, at den debat, som i 1990ernes begyndelse vakte de største følelser, var en Esbjerg-skipers ønske om at befiske den lille bestand af hjertemuslinger i Vadehavet. Naturfredningssynspunktet var, at hjertemuslingerne var vigtige for Vadehavets økologi, og politikerne holdt længe fast i, at der var enighed mellem alle nordsølandene om at udvide fredningen af Vadehavet. Reelt var sagen af begrænset økonomisk betydning bortset fra interessenterne i den enkelte båd, mens fredningsspørgsmålet var yderst principielt. Sagens symbolværdi blev opfattet af alle parter. Den offentlige polemik omkring sagen udviklede sig ikke blot til avisoverskrifter i lokale og landsdækkende blade, men cementerede modsætningsforholdet mellem naturfredningsinteresser og erhvervsfiskernes organisation.

Imens fortsætter nordsøfiskeriet sin store nedtur. Det erhverv, som engang var Vestkystens stolthed, bliver afviklet under stor polemik om de forhold, som er mindst betydningsfulde. Fiskeribiologen Poul Degnbol har karakteriseret biologi, markedsmekanismer og privat driftsøkonomi som en "giftig blanding". I princippet finder han, at biologer og fiskere taler godt sammen - men når det kommer til konkret handlen strider overkapacitet og svindende ressourcegrundlag mod hinanden, og forståelsen går fløjten. Han sætter sin lid til, at det på længere sigt lykkes at udvikle et system, hvor erhvervet selv får ansvaret for resourceforvaltningen. Men formlen for dette ideelle system er ikke fundet.¹⁰

De enkelte vestkystfiskerier

Nordsøen har fået en stadig mere betydende rolle for Dan-

marks samlede fiskefangster. I 1910 udgjorde værdien af fangsterne i Nordsøen kun knap 15% af de samlede landinger. I dag udgør værdien af landingerne i nordsøhavne omkring halvdelen af de samlede landinger.

Vestkysthavnenes oprindelse

I ældre tid drev fiskeren sit erhverv nær kysten med åben båd. Redskaberne, krog og garn, var kendt allerede i middelalderen. Dengang opstod der betydelige sæsonbopladser ved Vestkysten, og Ribes handel var præget af fisk og salt. Men efter en højkonjunktur i 1500-tallet gik fiskeriet stærkt tilbage. Sæsonbopladserne blev opgivet. Kystbefolkningen var forarmet og overlevede ved en kombination af jordbrug og kystnært fiskeri.¹¹

Efter midten af 1800-tallet begyndte en ny opgangsperiode, bl. a. i sammenhæng med, at afsætningen af fisken blev forbedret. Købmænd organiserede handelen, og efter 1870 blev fisken kørt frisk til Tyskland på jernbanen. Som følge af de bedre priser gik fiskerne stadig længere til havs. Det nye havfiskeri gav økonomisk fremgang og hastig teknologisk fornyelse. Kroglinefiskeriet blev især udviklet omkring Nymindegab, hvor torsken stod tæt under land. Efter 1895 fik Esbjerg en dominerende rolle. Fremgangen faldt sammen med introduktionen af et nyt redskab, snurrevodet, som særlig var velegnet til rødspættefiskeri på de fjernere banker i Nordsøen. Byen blev en magnet for Vestkystens fiskere og for mange fiskere fra de indre farvande, der her fandt en havn, som gav mulighed for at udnytte de rige forekomster og havde gode forbindelser til det nære tyske marked. Nordpå fik Lemvig havn en lignende, men mere beskedne rolle.

De fiskere, som ikke flyttede til Esbjerg, skiftede efterhånden kroglinen ud med garn og fortsatte det kystnære fiskeri. Det er baggrunden for det skel, der består i dag mellem snurrevodsbyerne Esbjerg og Thyborøn (Lemvigs reelle arvtager) på den ene side og garnbyerne Hvide Sande og Thorsminde. De sidste er vokset frem især efter 1950 ved de sluser, som blev anlagt ved fjordenes udløb for at beskytte landbruget mod oversvømmelser. Sluserne gav utilsigtet også god beskyttelse for fiskerbådene.

Fiskerierne fra Vestkysthavnene

Snurrevod og garn er de foretrukne redskaber til konsumfiskeri på Vestkysten fra Esbjerg til Thyborøn. Bortset fra ganske enkelte fartøjer er langlinerredskaber ikke i brug. Notbåde til fiskeri på pelagiske fisk (sild og makrel) findes ikke i nogen vestkysthavn. I nogle år var der et notskib i Esbjerg, men det blev siden solgt til Hirtshals. Der er knap en snes heltidsfiskere, der udnytter Ringkøbing fjord, især fra Hvide Sande, Stauning og Ringkøbing, samt en del havfiskere, der går på fjorden en del af året. Nissum fjord rummer kun tre heltidsfiskere fra Thorsminde. I den følgende fremstilling lægges vægten på de fire store havne, Esbjerg, Hvide Sande, Thorsminde og Thyborøn.

Som en helt ny udvikling er der de sidste par år kommet et mindre antal bomtrawlere i Thyborøn og Esbjerg. Bomtrawlet har været udskældt af danske fiskere og fiskerierorganisationer som et redskab, der ødelægger havbunden, fisker yngelen og har et samfundsmæssigt uøkonomisk energiforbrug. Andre, først og fremmest fiskeeksportforbundet, har derimod peget på det uheldige i, at snurre- og garnskibene igennem firserne ikke har været i stand til at opfiske kvoten på rødspætter. De har derfor opfordret til indkøb af effektive bomtrawlere. I flere år var situationen fastlåst, og vestkystfiskerne fandt en fælles fjende i de hollandske bomtrawlere i Nordsøen. I 1989-90 fik de første danske bomtrawlere imidlertid lov at komme ind, efter at store tonnager af især snurreskibe var hugget op. Det er uvist, om snurreskibene på længere sigt vil blive konkurrencedygtige eller helt blive udkonkurreret af bomtrawlerne. Energipriserne vil spille en væsentlig rolle for udfaldet.

Teknisk set var bomtrawlet allerede kendt tidligere i det helt specielle vadehavsfiskeri efter sandrejer, også kaldet hesterejer. Det kom i gang fra Rømø i 1967-68 og beskæftigede en lille gruppe fiskere, som landede til en lokal fabrik.¹² Dette fiskeri skraber imidlertid ikke bunden og har derfor ikke vakt økologisk bekymring. Det har derimod et andet vadehavsfiskeri, som teknisk set også foregår med bomtrawl. I midten af firserne voksede bomtrawlsfiskeri efter muslinger stærkt fra både Rømø og Esbjerg. Trawlet tynges ned af svære kæder og roder kraftigt op i

bunden med følgende midlertidig ødelæggelse af plantelivet til følge. I 1989 kollapsede dette fiskeri på grund af overudnyttelse. Efter et intenst politisk slagsmål mellem fisker- og naturbevaringsinteresser har fem både, en fra Rømø, fire fra Esbjerg, nu fået licens til fiskeri.

Det almindelige trawl med skovle anvendes både til konsum- og industrifiskeri i Nordsøen. Trawlet var tidligere et forholdsvis simpelt bundgående redskab, en netpose, der blev spilet ud af to plader eller skovle, tynget ned af jernkæder mellem netåbningen og holdt åben af lette kugler foroven. Trawlet sorterede alene fangsten efter maskestørrelse. Sådant anvendes redskabet til rødspætter og torsk. Omkring 1950 blev det pelagiske trawl udviklet til sildefiskeri; det blev først trukket af to skibe (partrawl), men kan nu trækkes af et enkelt skib. Trawlfiskeriet udvikles i dag i snævert samarbejde mellem fiskere, garnbindere og Fiskeriteknologisk Institut. De største og dyreste trawl er op til 700 m lange med en åbning på 125 m og koster ca. 700.000 kr. De store trawl har særlig betydning for stålskibe, som har kontrakt med en fiskemelsfabrik om faste landinger af industrifisk. Trawlskibene er især hjemmehørende i Esbjerg og Thyborøn, hvor de udgør langt den største del af tonnagen, men spiller også en rolle for Hvide Sande. Thorsminde har intet industrifiskeri og ingen trawlere.

Denne fordeling af redskabstyperne og specielt koncentrationen af trawlfiskeriet i Esbjerg og Thyborøn tolkes ofte i debatten af både fiskere og offentlighed som et udtryk for forskellige traditioner. Men fordelingen er i realiteten et resultat af en forfinet tilpasning efter 1950 i hver enkelt havn mellem de naturlige ressourceområder, brændstoføkonomi, industrilokalisering og markedsmekanismer i øvrigt.

Fiskerflådens struktur

I løbet af den sidste generation er hele Vestkystens flådestruktur fuldstændig forvandlet, som det fremgår af tabel-erne 1-3. [For overskuelighedens skyld er det indtil 1950 selvstændige fiskeridistrikt V (Nymindegab) regnet med til RI-distriktet, dvs. Hvide Sande]. L-distriktet omfatter

Lemvig, Thorsminde og Thyborøn, mens E-distriktet alene omfatter Esbjerg havn. Den lille Havneby-flåde, som voksede op i 1970'erne, er udeladt.

Tabel 1.
Hjemmehørende bruttotonnage
i vestjyske havne 1910-1990

Hjemhørssted	1910	1930	1950	1970	1990
E-distrikt	4183	8374	16170	27684	28324
RI-distrikt	81	254	1464	2690	8002
L-distrikt	8120	5700	48500	95260	16737

Tabel 1 viser, at Esbjerg havde en næsten enerådende rolle blandt de vestjyske fiskerihavne frem til Anden Verdenskrig. Endnu omkring 1950 rummede Esbjerg havn næsten tre gange så meget tonnage som de andre tilsammen. I 1970 var Esbjerg fortsat mere end dobbelt så stort som de to andre distrikter, men i 1990 var der ligebyrdighed. L-distriktet (især Thyborøn) gik kraftigt frem efter 1950. I de sidste tyve år er væksten især sket i Hvide Sande (RI-distriktet), hvor tonnagen er tredoblet, mens L-distriktet er fordoblet. Esbjergs størrelse er stagneret. Som tabel 2 viser, er der samtidig sket en fuldstændig revolution i flådens sammensætning.

Tabel 2.
Hjemmehørende antal fiskeskibe over 5 BRT
i vestjyske havne 1910-1990

Hjemhørssted	1910	1930	1950	1970	1990
E-distrikt	125	322	462	601	198
RI-distrikt	12	29	111	150	197
L-distrikt	39	46	191	322	330

Endnu i 1970 var Esbjergs udvikling baseret på en række små bedriftsenheder. Men i de sidste tyve år er to trediedele af havnens flåde forsvundet, vel at mærke uden at nye enheder er kommet til. Når Esbjergs bruttotonnage i samme periode er uændret, skyldes det ganske enkelt, at de tilbageværende enheder er langt større end tidligere.

Tabel 3 afspejler, at den gennemsnitlige skibsstørrelse stort set forblev uforandret, så længe trækutteren med råliemotor var den enerådende kuttertype. Med ståltrawlerens fremvækst i 1960'erne blev flådens udseende helt forandret.

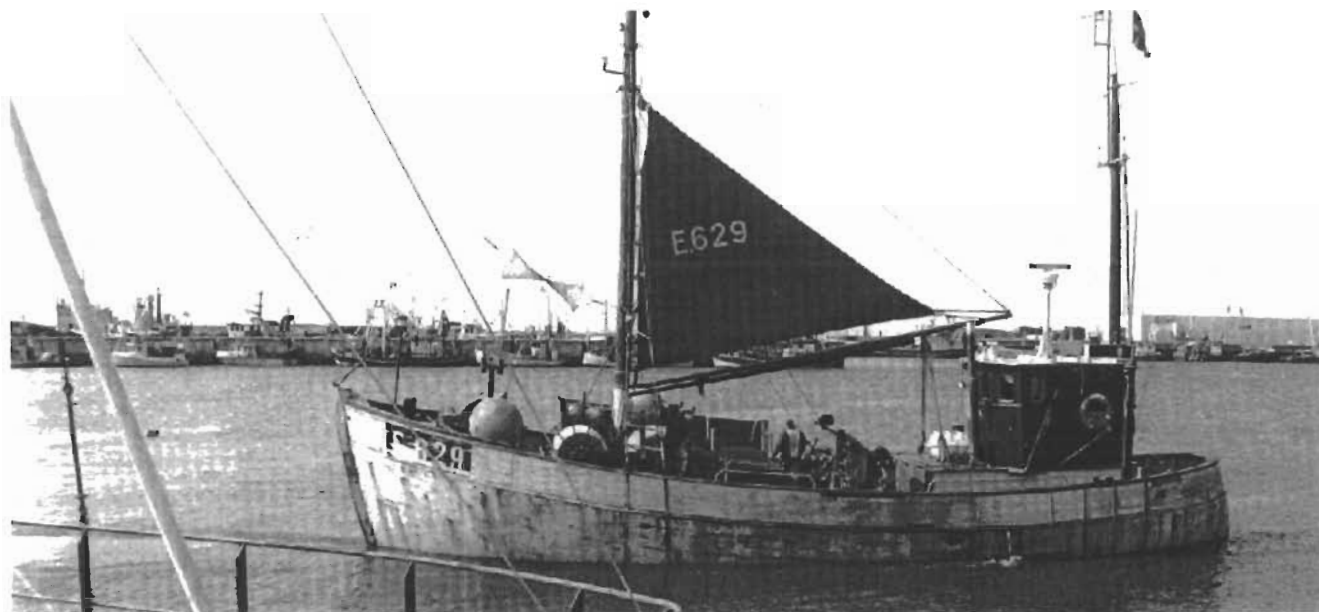
*Den traditionelle snurrevodskutter til rødsættefiskeri-
engang var der hundredvis i Esbjerg Havn. En af de sidste
er ERANTIS, E 629, bygget 1956, 42 BRT, ført af Søren
Peder Skelmosen Jensen.*

Foto: Yrsa Jørgensen, JydskeVestkysten.

Tabel 3.
**Gennemsnitlig bruttotonnage/størrelse/skib i
vestjyske havne 1910-1990**

Hjemhørssted	1910	1930	1950	1970	1990
E-distrikt	33	26	35	46	143
RI-distrikt	6	9	13	18	41
P L-distrikt	21	12	25	30	51

Tilbagegangen i Esbjerg har først og fremmest ramt trækutterne. Trawlertonnagen er opretholdt takket være stålskibene, mens tonnagen af snurreskibe er gået stærkt tilbage, da der ikke er stålskibe, der snurrer. Endnu i 1982 var der ca. 160 trækuttere i Esbjerg, heraf 89 snurreskibe.¹³ Ophugningsordningerne har i de sidste par år fortsat reduceret Esbjergs flåde stærkt. Ved julen 1993 var der således

kun 48 træ/plastfartøjer tilbage, heraf under halvdelen snurrefartøjer, mens der var 72 ståltrawlere, i alt kun 130 fartøjer. Det kan forudses, at der vil være meget få træskibe tilbage i Esbjerg om kun ti år. Gennemsnitsalderen for skipperen på træbådene er meget høj, godt over 50 år, og der synes ikke at være et generationsskifte på vej.

Esbjergs tilbagegang i 1980'erne er også sket inden for havnens flåde af mellemstore ståltrawlere (omkring 150 BRT). Det er skibe, som har haft vanskeligt ved at overleve firsernes kvotesystem, fordi de var specialiseret på nogle få fiskerier. Havnen har derimod fået en nytilgang af en mindre gruppe "supertrawlere" på mellem 400 og 700 BRT i årene 1984-86. Det er skibe, som bl. a. fisker på ikke-kvoterede arter i Atlanten uden for tobissæsonen.

Havnene i Esbjerg og Thyborøn sikrer en vanddybde på 7,5 meter, som er tilstrækkelig til supertrawlere. Derimod er flåden i Hvide Sande og Thorsminde begrænset af, at sandpumperne kun sikrer hhv. 4,5 og 3 m vanddybde (som dog nu søges uddybet til 3,5 m). Denne præmis udelukker på forhånd de store trawlere.

Hvide Sandes succes synes forbundet med den store flåde af mindre garnbåde. Over halvdelen af garnbådene er bygget efter 1970.¹⁴ Tilbagegangen i torskekvoterne i firserne har imidlertid stoppet garnflådens vækst. Flåden er bygget af træ, stål og (for de mindre bådes vedkommende) glasfiber.

Thorsminde har ligeledes specialiseret sig i garnfiskeriet, men udviklingen i denne havn skjuler sig i L-distriktets hovedtal. Garnfiskeriet fra Thorsminde begyndte omkring 1970. Før den tid var flåden sammensat af små trawlere, vod- og krogskibe. Flåden er i gennemsnit ikke mere end 20 år gammel.

Mens Thorsminde faktisk har samme succes som Hvide Sande, har resten af L-distriktet (væsentligst Thyborøn) en del vanskeligheder. Thyborøns flådestruktur ligner Esbjergs med en stor andel af mere end 30 år gamle trækuttere,¹⁵ og havnens udvikling synes derfor at gå i retning af færre og større enheder med færre arbejdspladser.

I det følgende gennemgås hovedfiskerierne fra de vestjyske havne, dvs. garn-, trawl- og snurrefiskerierne.¹⁶

Garnfiskerierne

Garnfiskeriet fra Vestjylland drives med sættegarn efter tunger, rødspætter og torsk. Hvide Sandes fiskeri var i begyndelsen af 1970'erne domineret af tungesæsonen.¹⁷ Byen har fortsat landets største landinger af tunger, men tungesæsonens rolle er aftaget.

I 1980'erne fik torskegarnsfiskeriet den vigtigste rolle for vestkystens garnfiskere. I en periode efter Anden Verdenskrig blev der brugt bomuldsgarn, og på billeder fra den tid ser man store stejler med garn til tørre. Torskegarnene gled imidlertid ud igen, indtil nylongarnene blev introduceret i slutningen af 60'erne. Det er et fiskeri, som er baseret på en viden om, at torsken står ved de tusindvis af vrage og stenrev, som findes i Nordsøen. Garnvæggen sættes omkring vraget eller revet, og dermed kan man få fangster, som er utilgængelige med andre redskaber. Fangsten udgøres af de bedste og største torskefisk i Nordsøen og får meget høje priser især på de centraleuropæiske markeder, hvor forbrugerne er villige til at betale for blankfisk. Fiskerens vigtigste kapital bliver således hans detaljeret afmærkede søkort over Nordsøen med tusindvis af vrage.

Det var sonarsystemet, som for alvor satte fiskerne i stand til at finde vrage på havbunden. Det første blev installeret i Hvide Sande i 1971. Fiskerne havde allerede en del positioner fra snurre- og trawlfiskeriet, men pludselig kunne de sejle lige hen til dem. Det gav en vældig forøgelse af mulighederne. Kombineret med kraftblokken, der blev udviklet i Hvide Sande i 1967-68, blev det muligt at fiske på store dybder oppe ved Shetlandsøerne.

Det er kun en halv snes fartøjer, der er i stand til at fiske over hele Nordsøen, mens resten fisker i mere kystnære områder. En fisker oplyser således, at han har 2.000-3.000 vrage plottet ind. Et vrage er som regel et skib, men kan også være en flyvemaskine, og nogle steder i stenene er der, hvad fiskerne beskriver som koraltoppe. I de senere år har fiskerne også brugt en del boreinstallationer, altså tildækkede brøndhoveder.

Der er ikke noget egentligt mønster for fiskeriet. Beslutningen om fiskeplads træffes først under udsejlingen og afhænger af, hvor der er mulighed for at finde en plads, og

hvor skipperen tror, der er fisk. I vintertiden foregår det meget i den Engelske Kanal, og i august/september i den nordlige del af Nordsøen. Fisken jagtes således hele året, og en fisker [1] bemærker, at “det gamle sige [mundheld], at man ikke må spise torsk andet end i måneder med ‘r’, passer ikke mere, fordi de, der fisker torsk om sommeren, fanger dem bare på 150 m vand, og der har de samme kvalitet som i vintertiden ved 20-50 m vand.”

De mindre garnbåde fisker fortrinsvis på glat bund, da det er begrænset, hvor mange vrug der findes nær kysten.

Garnbådene har generelt en god økonomi. Grunden er de små bådes store fleksibilitet, som tillader dem at omstille sig efter mulighederne. En fisker [2] oplyser, at “grunden til det gode resultat [i Thorsminde] i de sidste par år er, at vi har mindre både og som følge heraf hurtigere kan rigge om til noget andet, altså investere i rødspættegarn,” når priserne på rødspætter går op, som det skete i 1990-91. Prisen for en omrigning kan være op til 2-300.000 kr. eller mere afhængig af karakteren.

En 15-20 år gammel garnbåd på tyve tons koster ca. to millioner kroner, mens en 50 tons båd vil koste fem millioner. For at fiskeriet kan gå rundt, skal den årlige omsætning ligge omkring købsprisen. Der er sjældent større problemer med at rejse lån til båden, hvis køberen har vist sig som en duelig fisker. Egentlige konkurser er sjældne i garnfiskeriet, og ifølge fiskeriforeningen i Thorsminde har endnu ingen fået ophugningsstøtte.

Garnfiskeriet lokker hvert år i foråret mange både fra de indre farvande, som deltager i tunge- og rødspættefiskeri. I Hvide Sande ligger der om sommeren ca. 100 både mellem 8 og 20 BRT [2], og i Thorsminde er antallet lignende.[5]

Snurrevodsfiskeri efter rødspætter

Snurrevoddet blev opfundet af fisker og husmand Jens Væver i 1848 til fiskeri på rødspætter. Det er velegnet til de store flade sandbunde, som præger Kattegat og Nordsøen. Redskabet udsættes ved, at skibet sejler vodlinen ud, kaster voddet og sejler tilbage med den anden vodline,

samler linerne op og haler voddet ind fra ankerpladsen. Denne fremgangsmåde kaldes ‘ankerhaling’. Derefter udsættes voddet i en anden retning fra samme ankerplads (man ‘snurrer’ om ankeret), og efter et antal træk er en stor fiskegrund dækket med et beskedent brændstofforbrug. Den vigtigste danske snurrevodsbø blev Esbjerg, som tiltrak fiskere fra hele landet efter 1900.

Det var først og fremmest med snurrevoddet, at dansk fiskeri blev havgående, dvs. nåede ud på store fiskegrunde som Dogger Banke. Snurrevoddet gav danske fiskere en førerstilling i Nordsøen mellem 1920 og 1950. Den specialbyggede trækutter sås i alle nordsøhavne med en gennemsnitsstørrelse i Nordsøen mellem 30 og 50 tons, de største i Esbjerg.

Skotske fiskere videreudviklede snurreprincippet til fly-shooting omkring 1950. I dette fiskeri trækker båden voddet ind, mens man sejler fremad som ved trawling (‘stime-trækning’). Metoden kræver større maskinkraft og mere brændstof, men kan give større udbytte. Metoden anvendes først og fremmest i Thyborøn, hvor der i 1982 var seks fly-shootere og syv, der tillige anvendte andre redskaber.¹⁸

Den seneste større teknologiske fornyelse kom i midten af 1970'erne med tovtromlerne. Tidligere var snurreskibene præget af de store ruller af tov, der lå overalt på dækket. Nu rulles tovet op i tromler, som dermed gør dæksarbejdet mindre farligt end før.

I dag er snurrevodsflyden i tilbagegang. Esbjergs flåde er gået kraftigt tilbage, og Thyborøn har Danmarks største snurreflåde på ca. 100 skibe i 1990. Gennemsnitsalderen er høj, mellem 30 og 40 år i begge havne. Kun ganske få snurreskibe er bygget efter 1970.

Derimod er bomtrawlere indkøbt fra Holland ved at vinde frem. Bomtrawlerne giver større fangster af noget ringere kvalitet, men da hovedparten af rødspættefileter, er der ikke længere tilstrækkelig salg i højkvalitetsrødspætter til at give snurrefiskeriet et fortrin.

Store prisstigninger har midlertidigt givet snurreskibene en betragtelig forbedret økonomi. Isede rødspætter holdt gennem firserne priser på 7-9 kr. kiloet ved landing, men i

1990-91 steg priserne pludselig til 15-17 kr. De gode priser gjorde det muligt for mange vodskippere at gennemføre en tiltrængt renovering. I 1992 faldt priserne igen næsten ned til det gamle leje.

Alligevel er der fortsat mange vodskibe på vej ud af flåden. Alene i Thyborøn søgte mindst 10 skibe ophørsstøtte i 1991. Den lokale fiskeriforenings konsulent Bent Bro oplyser, at "man ikke kan sælge skibet i ren handel. Og grunden er, at man mangler unge mennesker i fiskeriet. Det er et af vores store problemer. Vi har en generationskløft, der ikke er til at spøge med. Vi har en gennemsnitssalder på vores skippere her i Thyborøn på 50 år. Vi ser, at skipperskolen har svært ved at samle et hold elever hvert år. Hvis der var en fremtidsplan for fiskeriet, tror jeg, det kunne lykkes, det er ikke lysten der mangler. Man tør simpelthen ikke."

Trawlfiskeri

Trawlet er det mest anvendte redskab i dansk fiskeri og bruges både til konsum- og industrifiskeri fra vestkysthavnene. 63% af trawlerflåden på vestkysten er hjemmehørende i Esbjerg, 25% i Thyborøn og kun 11% i Hvide Sande. De sidste er fortrinsvis mindre både under 20 BRT og ligner dermed mere de indre farvandes småtrawlere. De fleste trawlere i de to andre havne er i mellemgruppen op til 200 BRT. Esbjerg har flest større skibe.

Esbjergs flåde af stålskibstrawlere er gennemsnitlig ret ung, kun 16 år gammel i 1990. Ud af havnens på det tidspunkt 101 skibe over 100 BRT, alle stålskibe, var 72 bygget i årene mellem 1970 og 1976. De havde en gennemsnitlig tonnage på 239 BRT og en maskinkraft på 787 HK (beregnet efter Fiskeriårbogen 1990). Derimod var den mindre gruppe af træskibstrawlere ganske gammel, mere end 30 år. Det kan forudses, at flåden om få år vil bestå af relativt store og moderne stålskibe.

Træskibene er mere betydende i Thyborøn. Tre ud af fire trawlere i Thyborøn var bygget af træ i 1982, mens to ud af tre i Esbjerg var bygget af stål. Thyborøn-trawlerne må anslås at være gennemsnitlig over 25 år gamle i 1994.¹⁹

De fleste trawlere er oprindelig konstrueret til side-

trawling. I dag er de fleste indrettet til hæktræk, dvs. at begge galger er placeret agter. Ændringen har givet bedre brændstoføkonomi, da roret ikke skal kompensere for skævtrækket.

Kun få trawlere er rene konsumbåde. Mange mindre træskibe trawler tobis til fiskemelsfabrikkerne i højsæsonen (april-juli) og konsum resten af året. Konsumfiskeriet er imidlertid blevet langt mere betydningsfuldt end tidligere på grund af en langsigtet tendens til stigning i priserne for konsumfisken og fald i industrifisken. Mens de to fiskerier vejede lige tungt i værdien af det samlede danske fiskeri i 1974, var fordelingen ca. 80% mod 20% i 1986.²⁰

Årsrytmen for de typiske mindre trætrawlere over ca. 50 BRT og ståltrawlere omkring 150 BRT var gennem 1980erne industrifiskeri efter tobis, konsumfiskeri i Nordsoen (bl.a. efter rejer og torsk) og torskefiskeri i Østersøen. Dette mønster er nu slået i stykker som følge af den katastrofalt lave bestand af østersøtorsk. Da beregninger viser, at skibenes økonomi var stærkt afhængige af dette element, er det forståeligt, at denne del af flåden nu er i store vanskeligheder.²¹

Tilbagegangen for østersøtrawlingen har skabt uro, fordi trawlerne er kastet ud i en række forsøg på at erstatte det tabte fiskeri med andre fiskerier. Sildefabrikken ESSI i Esbjerg er således skabt af et dusin trawlerredere delvis i et forsøg på at udvikle nordsøsildefiskeriet som erstatning for de mistede muligheder. Fabrikken har haft fremgang, men ikke uden at nordjyske fiskere har klaget over, at Esbjerg har vundet indpas på sildekvoten.

De største trawlere (over 250 BRT) fisker fortrinsvis til industri. De fleste rene industritrawlere er hjemmehørende i Esbjerg. Alle industritrawlere har såkaldte miljøanlæg

Bomtrawl til rejefiskeri i Vadehavet, E 641 Rune Engholm, indkøbt 1982 fra Friederichshoog i Vesttyskland, ført af Hugo Johannesen.

Foto: Heidi Abrahamsen.

ombord, der sorterer spisefisk fra. Der kan derfor være betydelige konsumlandinger fra en ren industritrawler. Fisken landes uden om auktionen direkte til en fiskeeksportør. Supertrawlerne over 400 BRT forener tobisfiskeriet med en række industrifiskerier dels i den Engelske Kanal (hestemakrel), dels på Fladen og vest for Hebriderne på spering. I fiskeriet på Fladen er bifangster af konsumfisk et vigtigt element.

Det var i årene omkring 1950, at trawlere fra Esbjerg udviklede industrifiskeriet på sild. Foranledningen var dårlige priser på de store mængder sild, som blev opdaget på Bløden vest for Esbjerg. Fangsten blev i stedet anvendt

til dyrefoder, især som fiskemel. Selve fremstillingen af fiskemel og -olie var udviklet ud fra norske erfaringer med hvalfangst, og det blev da også i høj grad på norske erfaringer, at det første industrifiskeri udviklede sig.²²

I dag har Danmark en førende position inden for industrifiskeriet. Fabrikkerne er hovedsagelig ejet som andelselskaber, hvor trawlerrederne har del og lander efter en plan, der lægges af fabrikken. Ved en fusion i 1990 mellem VSI og Andelssildeoliefabrikken i Esbjerg blev fabrikken i Esbjerg ikke blot Danmarks, men verdens største. Der findes mindre fiskemelsindustrier i Hvide Sande og Thybørn.

Beskæftigelsen ombord

Et af de traditionelle debatpunkter mellem danske fiskere er, hvilken by der er den største fiskeriby. Esbjerg kan fortsat gøre krav på en række rekorder som bruttotonnage, maskineffekt, fartøjsværdi og landede mængder og værdier.

Hvis vi først og fremmest ser på den menneskelige side af fiskeriet, altså antal arbejdspladser og betydningen af dem for lokalsamfundet, er det imidlertid det nordvestjyske fiskeridistrikt, som må falde i øjnene. Her ligger de mindre fiskeribyer, hvis kuttere alle fører havnekendingsbogstavet L. Det er pladser som Thorsminde, Thyborøn og Lemvig, som i 1991 havde 1.033 mand beskæftiget direkte ombord i fiskerfartøjerne. Det er både i mellemlassen efter Vestkystens målestok på ca. 200 brutotons, som præger disse havne, og hver båd beskæftiger gennemsnitlig tre mand.

Disse havne ligger inden for 30 km radius af hinanden og kan derfor hævdes at udgøre et fælles arbejdsmarked. Efter dem kommer Esbjerg som landets største enkelthavn med i alt 694 mand beskæftiget i 1991. Hvide Sande følger lige efter som landets næststørste enkelthavn med i alt 609 fiskere. Tilsammen rummer Vestkystens havne mere end en trediedel af hele Danmarks knap 6.700 fiskere.

Antallet af arbejdspladser ombord er faldet betydeligt gennem firserne. I 1984 havde L-havnene 1.119 besætningsmedlemmer, og området var også dengang landets største. Men Esbjerg lå tæt på med 1.038 mand. Esbjerg har på de syv år mistet 33% af pladserne ombord. L-havnene har på de samme år kun mistet knap 8%. Hvide Sande havde 636 pladser i 1984 og har haft den mindste tilbagegang på kun godt 4%.

Tilbagegangen i beskæftigelsen skyldes først og fremmest reduktionen i antal fiskende enheder. Derimod er der ikke blevet færre mand ombord, måske snarere tværtimod. Fagforeningsformand Børge Kjærgaard, Thyborøn, forklarer det således: "Man er måske blevet en mand mere, som man har at aflønne, fordi man sejler hele tiden. Med de priser er man nødt til at være i søen hele tiden. Så går en mand hjemme, og hver gang, man tørner kajen, er der en eller to friske mand klar, der tager med, når man har losset."

Det mærkes på de små byers liv, at mændene er på havet det meste af året. Fagforeningsformand Ole Gudmand, Hvide Sande, bemærker: "Førhen kunne man tjene sin års-løn på færre fiskedage, nu skal næsten alle fiskedage bruges for at kunne tjene en årsløn."

Ophugningen af fiskekuttere for at mindske fiskeriindsatsen er altså i nogen udstrækning fulgt af en effektivere udnyttelse af den tilbageværende flåde. Fremtiden vil dog nok byde på en stærkere tilbagegang for beskæftigelsen.

Tabel 4.

Antal beskæftigede på vestjyske fiskefartøjer

Hjemhørssted	1982	1991	Tilbagegang i %
E-distrikt	1038	694	33
RI-distrikt	636	609	4
L-distrikt	1119	1033	8
Hele landet	8303	6690	19

Kilde: Fiskeriministeriet

Rekrutteringen til fiskeriet

I en periode med tilbagegang kunne man forestille sig, at det ville være vanskeligt for unge at få hyre ombord. Fiskernes synspunkt er imidlertid, at der altid er plads til den rigtige mand, der vil tage fat. Fiskeriforeningsformand Finn Backs, Hvide Sande, forklarer: "Der er folk hvert år, der nyetablerer sig, også under de forhold, vi har haft i de sidste år, men det er så folk, der er sammen med nogle ældre fiskere, og hvor det så kan være den naturlige aflastning for de ældre, idet man lader en ung få part sammen med sig, og så skiftes man til at tage på havet. Nej, man må sige, at det ikke er mange i løbet af i år [1991], der

ikke har kunnet få hyre.” Fremgangen for garnskibene i Thorsminde gør det ifl. den stedlige fiskeriforeningsformand Boe Willadsen ligefrem vanskeligt at finde folk nok til nye både.

Derimod er det ifl. Finn Backs vanskeligt for de unge at etablere sig som selvstændige. De ældre kan stadig have økonomi i en begrænset fangstkvote. “Det er klart, at de ældre fiskere er bedre konsoliderede end de nyetablerede, og derfor skal der jo ikke så meget til for dem, der har været i fiskeriet i mange år, som der skal til for unge. Men vi skulle gerne have det sådan, at forholdene var sådan, at der var plads også til de unge initiativrige, ellers uddør erhvervet.”

Problemet for fiskeriet er, at der er færre i de unge årgange end tidligere, der vælger at blive fisker. Problemet har for alvor meldt sig i Esbjerg, hvor snurreskibene i 1990 greb til det uhørte skridt at annoncere efter arbejdskraft. Fiskerne har traditionelt altid skaffet mandskab gennem personligt kendskab eller ved opslag på havnen, f.eks. i Esbjerg i olieselskabernes små skure. Men i dag er udbudet af fuldbefaren arbejdskraft specielt til snurreskibene så lille, at man har måttet søge ud på det anonyme arbejdsmarked og lokke med gode lønninger.

Selv om problemet først er blevet akut i Esbjerg, hvor der er mange konkurrerende arbejdsmuligheder på land, frygter man problemet også i Hvide Sande og Thyborøn. En garnskipper [2] i Hvide Sande frygter, at rekrutteringen af nye folk vil blive svær. “Efterhånden som næsten alle piver over, at det er så skidt, at der næsten ikke er noget ved det, er det klart, at interessen ved unge mennesker er faldende. Hvis der ikke kommer nogle unge mennesker ind, så bliver det jo et uddøende erhverv. Jeg synes ikke, at man kan sige, at der er mangel på folk. Men gennemsnitsalderen er uhyggeligt høj for skipperne. Unge mennesker i dag, og særlig unge koner, vil nok ikke have den tilværelse, at manden er væk 10-16 dage. Det er jo en anden form for tilværelse, det er ikke nemt at planlægge efter. Vi kan nok få det til at passe, men selvfølgelig går man glip af et eller andet. F.eks. sådan noget som kurser og aftenskoler er et lukket land for fiskere, det har det altid været.”

Også fiskeriforeningsformanden i Hvide Sande Finn Backs frygter generationsskiftet. For ham er årsagen at finde i den førte fiskeripolitik. “Indtil nu har vi ikke haft de store problemer med hensyn til tilgang, men vi kan tydeligt mærke, at problemerne også kommer her. Hvis vi går 10 år tilbage, var der større tilgang af unge fiskere her i Hvide Sande end der er i dag, men den situation, der har været gældende i fiskeriet siden 1983, hvor den fælles fiskeripolitik kom, har jo gjort, at det, mennesker før var glade ved at have med at gøre, det er de blevet trætte af, fordi vi er ved at kvæle erhvervet i overregulering.”

I Thyborøn er fagforeningsformand Børge Kjærgaard enig i, at rekrutteringen af unge er et problem: “Vi oplever, at unge, der går ud af skolen, er med et år eller to og tjener nogle gode penge, så søger de væk. Der er ikke længere tradition for, at en fiskersøn bliver fisker.” Han vil dog snarere finde årsagen i rationalisering ombord. “Det er blevet sådan i dag, at skibene er blevet større og mere moderne, og der er ikke tid til at snakke med sådan en knægt med det ræs, man kører. Man er nede på et minimum af mennesker, alle dem, der er der, har man brug for til nogle bestemte ting. Der er ikke tid til, at man lærer dem en masse. Derfor siger jeg, at man i fiskeriet skal have et bevis ligesom ved landbruget, og når man skal køre lastbil. Når du skal på havet skal du kunne nogle elementære ting.” Fagforeningen og fiskeriforeningen er nu i fællesskab blevet enige om et forsøg med et omskolingskursus for 16 ledige. “Men der er da ingen tvivl om, at man i første omgang vil trække på de mennesker, der kan deres håndværk, og som har erfaring. Jeg ser det som en bedre fornyelse end de helt unge, fordi det er folk fra 20 til 40 år. Jeg tror, at spredningen er god, og det er forskellige slags mennesker. Vi har en kleinsmed og mekaniker, der ved noget om motor.”

Derimod ser fiskeriforeningsformand Boe Willadsen fra Thorsminde med fortrøstning på tilgangen i fremtiden. Gennemsnitsalderen blandt skipperne menes at være omkring 40-45 år med en jævn spredning og nogle ganske unge skipperne iblandt. Generationsudskiftningen ser ud til at gå jævnt i modsætning til, hvad man frygtede på stedet

for 6-8 år siden. "Der er en hel del af vores skibe, der er blevet solgt inden for de sidste par år til unge mennesker herfra og også til en del unge mennesker udefra, unge mennesker, der er kommet fra Østkysten og er flyttet hertil. Hvis vi skal se på de unge lokale mennesker, så lykkes det her, simpelthen fordi de ikke kan andet. De er født her på stedet og har ikke prøvet andet. Og for tilflytterne er det simpelthen, fordi mange af de østkystfolk, der kommer herover i sommeren, opdager, at her er der muligheder. Hvis vi skal være helt ærlige, så må vi nok sige, at som det har set ud de sidste mange år, så er der ingen fremtid på Østkysten, Langeland, Ærø og alt det der. Ja, hvad så, mange af dem har fundet sig en pige heroppe, så er de flyttet hertil og har købt et større skib, de kom jo herop med joller. Vi havde for to år siden to-tre unge mennesker på 21 år, der købte skib, og i år er der en på 25 år, der har købt skib. Det har ikke været noget problem her på stedet - overhovedet ikke."

Årsagen til det lette generationsskifte i Thorsminde kan være den intime sammenhæng mellem drengenes opvækst og havnelivet. Fisker [2] bemærker om både Thorsminde og Hvide Sande: "Man har Nissum Fjord og Ringkøbing Fjord bagved sig, hvor man har fisket med garn i århundreder, og hvor man altid kan fiske uanset vejret. En masse unge mennesker er født op med garnfiskeri for år tilbage som nødvendighed. For det med at behandle garn, det er lidt specielt. Det er i alt fald en væsentlig forklaring på, hvorfor de er blevet så dominerende på garnfiskeriområdet."

Hvor mange mand beskæftiger en fisker på land?

Fiskeriets effekt for beskæftigelsen på land er betydelig, omend knap så stor, som fiskerne til tider selv forestiller sig. COWIconsults rapport til Fiskeriministeriet viste størst effekt af snurrevodsfiskeriet, hvis fisken landes til en industri, der fremstiller fileter. Det er det fiskeri, som er kendetegnen for Esbjerg. I så tilfælde beskæftiger en fisker på havet tre personer i industrien. Dertil kan lægges den afledte beskæftigelseseffekt af disse personers forbrug, som måske yderligere forbedrer effekten med et par

arbejdspladser, altså fem personer pr. fisker. Fiskeindustrien foretrækker den isede snurrefisk, fordi den er skånsomt behandlet og samtidig billig, fordi den kan være to-tre uger gammel. Fisk til industribrug skal være letiset for at køre gennem maskinerne. Det er imidlertid netop snurrefiskeriet, som er gået mest tilbage i de senere år på grund af manglende økonomi i priserne. Snurrefisken konkurrerer især med hollandske bomtrawlsfangede fisk, som nok har ringere kvalitet, men landes i større mængder og mere konstant, hvilket giver en bedre produktionsrytme for fabrikkerne.

De fleste fiskerier beskæftiger kun mellem 1,5 og 2 personer i industrien og måske yderligere én i afledt beskæftigelse. Det gælder for de rene industritrawlere over 150 BRT i Esbjerg og Thyborøn (2 personer) og for garnfiskeriet med mindre både i Hvide Sande og Thorsminde (1,5 person). Ringest beskæftigelsesvirkning (1,3 person) har de små trawlfartøjer på 40-60 BRT, der kombinerer industrifiskeri med konsumfangst i Nord- og Østersøen.

Konsumfiskeindustrien

Esbjerg har haft egentlig fiskeindustri siden 1919, da Esbjerg Hermetikfabrik blev startet med en produktion af fiskeboller lavet af kuller. Denne fabrikation lukkede i 1988. I dag er der et antal mindre og en enkelt større fabrik, som hovedsagelig laver fiskefileter. Filetproduktionen begyndte i 1940'erne på grundlag af byens egen store rødspættetilførsel, men er for længst vokset ud over havnens egne leverancer. De kvindelige fabriksarbejdere havde ofte ikke mere end seks måneders fuldtidsarbejde om året. I 1991-93 lukkede flere virksomheder og andre indskrænkede med tab af op mod 800 arbejdspladser. Den egentlige konsumfiskeindustri er således på få år reduceret fra knap 1.000 til omkring 200 medarbejdere.²³ Beskæftigelsen i de øvrige grene af fiskerihavnen som auktionen og engros-handelen er også gået tilbage. De mest stabile jobs findes inden for fiskemelsindustrien, som i en årrække holdt en fast stab af væsentligst mandlige arbejdere. Med nylige sammenlægninger og rationaliseringer i 1991 har fiske-melsfabrikken imidlertid indskrænket sin stab væsentligt.

I Thyborøn er der i alt væsentligt kun to arbejdspladser, havnen og plantegiftproducenten Cheminova. Specialarbejderforbundet i byen har 1.000 medlemmer, hvoraf ca. 320 arbejder på Cheminova og omkring 25-30 ved kommunen og i bygge- og anlægsvirksomheder. Resten er mennesker, der på en eller anden måde er tilknyttet fiskeriet. Ca. 200 er partsfiskere, mens resten næsten udelukkende er folk, der arbejder i fiskeindustrien. [14] I 1989 forsøgte interessenter i Thyborøn at starte en rejefabrik, men opgav på grund af miljøkrav. Der ville også være proble-

Makrel til konsum under behandling på ESSI-fabrikken Esbjerg, september 1993.

Foto: H.C. Gabelgaard, JyskeVestkysten.

mer med råvaretilførsler. Vurderingen var, at to tredjedele af produktionen måtte tilføres fra udlandet. [11]

I Thorsminde bliver næsten alle landinger opkøbt af de større eksportforretninger uden for byen. Der er kun et par mindre industrier med under 10 beskæftigede. Næsten alle er afhængige af fiskeriet. "Der er da nogle, der pendler ud af byen og arbejder inde på kommunekontoret i Ulfborg eller måske på en filetfabrik i Ringkøbing, eller en, der kører ned på værftet i Hvide Sande. Ellers har vi en bank og en købmand og så en modebutik, et par kiosker og en skole." [5] I 1988 byggede man et industrihus i byen. Der var plads til to fiskefirmaer med kølerum, fryserum og skærerum, men firmaerne er krakkede. Havnen mangler servicevirksomheder for motorer og elektronik. Fiskerne betjenes af virksomheder fra Thyborøn og Hvide Sande.

Betydningen af fiskeriet for lokalsamfundet varierer meget. Mens Esbjerg tidligere var meget afhængig af havnen, udgør fiskerihavnens andel af kommunens samlede antal beskæftigede i dag næppe mere end 10%. Helt anderledes er det i de nordligere byer, hvor havnen giver arbejde til måske 80% af kommunens indbyggere.

Følger på land

Afhængigheden af fiskeriet bliver særlig klar, når afmatning sætter ind, som det skete i 1990. Industrifiskeriet var det år præget af usædvanligt små fangster og lave priser. Konsekvensen beskrives således af Børge Kjærgaard fra Thyborøn: "Når det går skidt for fiskeren, så går det også skidt på land. Det betyder jo stor ledighed i en længere periode, end det normalt ville gøre. For skidtfiskområdet kan man ikke sige, det har gjort så meget, vi har jo en stor fabrik [Thyborøn Andelsfiskeindustri], og de mennesker der, de er beskæftiget hele tiden, hvad enten de har lidt eller meget at lave. Sidste år [1991] benyttede de meget af tiden til at sende dem på kursus for at dygtiggøre sig. Men vi kan mærke det på vores lastmænd, omkring 40 mand, der arbejder på kajen hele tiden, og sådan nogle som traktormænd og kranfolk."

Det dårlige år 1990 kunne straks mærkes i beskæftigelsen i de afledte erhverv som vodbindere, smede m.v. En

række udtalelser fra Hvide Sande giver indtryk af, at vedligeholdelsen af flåden gav problemer. "Det er jo klart, fiskerne får ikke lavet så meget, hvis de ikke tjener så meget, der er måske noget de får udskudt. Man skifter i alt fald ikke motor, før den er slidt op." [3]

Men fiskeriets generelle tilbagegang gennem firserne har også haft konsekvenser. Havneingeniør Jan Christiansen, Hvide Sande, mærker dem ved ubenyttede byggemodnede arealer. "Der er en tendens til, at man vedligeholder sine fartøjer lidt ringere, end man normalt ville have gjort, også set i lyset af, at kutterflåden bliver ældre og ældre og faktisk kræver mere vedligeholdelse. Der er en afmatning generelt, som smitter af fra fiskerisektoren. Vi har masser af byggemodne arealer på havnen til at tage en udvikling på det område, men det er stagneret sammen med kutterflåden."

Børge Kjærgaard, Thyborøn, er bekymret for beskæftigelsen i land. "Jeg har fortrøstning til, at det, der sker omkring fiskeriet, bliver bedre, eller at vi kan holde skruen i vandet. Jeg er lidt mere skeptisk over for, om den store serviceorganisation, vi har på havnen, kan blive ved med at være så stor, som den er, hvis ikke håndværkere og smede finder en niche. Jeg er bange for, at det vil stagnere, og at vi ikke kan holde mennesker i arbejde. Man kan se, at folk selv begynder at gøre nogle ting, de før betalte for."

Manglen på arbejdspladser

Byer som Hvide Sande, Thorsminde og Thyborøn er næsten fuldstændig afhængige af fiskeriet. "I det øjeblik fiskeriet bliver umuliggjort, jamen, så er der ingen by i Hvide Sande. En mængde af de andre erhverv er følgeerhverv i forbindelse med fiskeriet. Selv sådan en ting som vores to skoler i Hvide Sande..." [Finn Backs] Turismen er det eneste reelle alternativ til fiskeriet i Hvide Sande. Kommunen har omkring 4.000 sommerhuse, som giver en betydelig omsætning en del af året, men alt i alt er beskæftigelsesvirkningen kun en brøkdel af fiskeriets.

Mangelen på arbejdspladser især for kvinder gør, at meddelelserne fra de mindre vestjyske byer ønsker, at fisken i højere grad blev forarbejdet på stedet. "Vi havde alle tiders

guldgrube, hvis vi kunne få de friske fisk behandlet her [Thyborøn]. De fleste bliver jo blot styrtet om i nogle andre kasser og så kørt bort. Jeg føler ikke, at vores arbejdsgivere og eksportører har ret meget lokalpatriotisme. De burde være interesserede i, at der var nogle arbejdspladser og beskæftigelse i vores by. Det er den nemmeste måde bare at købe fisken og så sende den bort. Vi burde have nogle beslægtede firmaer, således at vi ikke er totalt afhængige af fiskeriet. Hvis vi ikke havde Cheminova, kunne vi godt dreje nøglen rundt." [14]

En Hvide Sande-fisker udtrykker det samme ønske: "Det, man måske nok kan savne i kommunen, var, at man havde nogle flere virksomheder, der forarbejdede al den fisk, som kommer ind. Jeg tror, at det er 90% af al den fisk, der landes her til havnen, der sendes uforarbejdet syd på. I en tid, hvor man mangler arbejdspladser, ville det altså være rart at få nogle forarbejdningsvirksomheder. Eksportørernes forretningsgrundlag ligger bare i at ise de fisk og sende dem syd på. Det må være de frie markeds kræfter, der bestemmer det." [2]

Problemet er imidlertid, at fiskerne tjener bedst på den friske fisk, som eksporteres umiddelbart. Finn Backs forklarer det således: "En del bliver behandlet her, men de fisk der kommer ind i Hvide Sande bliver brugt til eksport - til ferskfiskmarkedet, som vi kalder det, hvor man kommer ind og lander sine fisk her den ene dag, og næste dag er de i Rom eller Paris. Så er der en del af den fisk, vi lander, f.eks. rødspætter, der bliver skåret i fileter, og det sker på fabrikker hernede. Der er også en del rundfisk, der bliver skåret hernede og lavet til fileter. Men det er det, vi kalder iset fisk, der normalt bruges til det, og ikke den helt friske, daggamle fisk."

Det er således især garnfiskernes landinger, som går direkte til eksport, mens snurre- og trawlskibenes landinger i højere grad kan forsyne fiskeindustrien. Problemet med at oprette en fiskeindustri er dog ikke løst med at have tilgang af iset fisk. Ingen fabrik kan eksistere alene med landinger fra den lokale havn. Hvis der skal være stabil beskæftigelse, må der føres store ladninger til fabrikken udefra. En filetfabrik i Esbjerg oplyser således, at kun ca.

5% af dens produktion stammer fra lokale opkøb. Hovedparten er indkøbt overalt i Danmark og på det hollandske og belgiske marked.

I betragtning af, at fiskeindustrien igennem firserne er blevet koncentreret på færre fabrikker og delvis overtaget af større fødevarerkoncerner, er håbet om at se nye industrier i de vestjyske byer nok ikke begrundet. Og da fangsterne i Hvide Sande og Thorsminde under alle omstændigheder vil gå til øjeblikkelig eksport, er der ikke nogen lokaliseringsmæssig fordel for en fabrik.

Fiskernes holdning: En fremtid på trods

Det er svært at vurdere 2300 vestjyske fiskeres holdninger til nutidens reguleringer og fremtidens muligheder. Men det, der står tilbage efter næsten ethvert interview, er klart nok. At erhvervets folk grundlæggende opfatter sig som frie mennesker, der er fuldt ud i stand til at klare sig selv - men ikke må. Deres problem er, at erhvervskulturen er udviklet gennem generationers frie fiskeri og pludselig er friheden slut, fordi deres både og redskaber er blevet for effektive. Fiskerne anerkender nødvendigheden af regulering, men er dybt skeptiske over for ethvert politisk initiativ. Den merindtjening, som nogle tidligere fandt var tilstrækkelig kompensation for deres afsavn på havet, er blevet kraftigt reduceret, og man kan ikke længere blot fiske sig til mere.

Selv om de fleste synes at have beholdt skindet på næsen gennem firserne, har den førte politik stillet stadig øgede krav til planlægning, økonomisk som teknisk, evne til fleksibilitet, indsigt i prisudvikling osv. I de første år af halvfemserne har store dele af fiskerne imidlertid oplevet en direkte trussel mod deres eksistens. Erhvervets produktivtetsfremgang afspejler sig i stadig færre bedriftsenheder. Selv om hver enhed for at øge antallet af havdage tager en ekstra mand ind i en rotationsordning er det samlede resultat et tab af arbejdspladser. Erhvervet synes fanget i et dilemma mellem at forfølge kortsigtede interesser i øget fangst og indtjening og langsigtede bestands- og beskæftigelsesinteresser. Bortset fra ophugnings- og til dels kvoteordninger er det markedet, der reelt bestemmer

erhvervets udvikling, uanset den højroastede tale om fiskeripolitik.

Krisen rammer forskelligt

Tilbagegangen rammer meget ujævnt. Værst er det gået ud over to bedriftstyper: de mellemstore industritrawlere og de store trækuttere, der fisker kombineret eller med snurrevod. Disse typer findes især i Esbjerg og Thyborøn, der da også har oplevet den største tilbagegang. For de mellemstore industritrawlere er det især den økologiske kollaps i Østersøens torskebestand, der har været katastrofal. Frem til 1987 afhang det driftsøkonomiske resultat for disse både af nogle få måneders torskefiskeri, og siden er det ikke lykkedes at finde alternativt fiskeri. Omvendt kan man hævde, at østersøfiskeriet, der for alvor først begyndte ved indgangen til firserne, blot udsatte en afvikling, der ellers ville have fundet sted ti år før. Efter 1975 oplevede priserne på industrifisk en langsigtet tilbagegang, der gjorde disse trawleres oprindelige formål uprofitabelt.

Trækutternes tilbagegang er erhvervskulturelt set mere katastrofal. Det var denne bådtype, der igennem et århundrede var dansk fiskeris særkende, først som snurrekuttere, senere efter 1950 også som industri/konsumtrawlere. De mange små enheder skabte beskæftigelse, men i dag ser det ud til, at supertrawlere kan overtage deres industrifiskeri, og bomtrawlere kan overtage rødspættefiskeriet. Fangstmængderne kan opretholdes med langt færre arbejdspladser ombord og under forudsætning af meget store kapitalindsatninger fra nogle få rederes side.

Tilsammen betyder denne udvikling et stigende økonomisk-psykologisk pres på reder og skipper. Konsekvenserne af et fejlslagent fiskeri kan være uoverskuelige og binde den enkelte til livslang gæld. De store rentebyrder har skabt et fiskeri, som kun overlever ved 300 fiskedage om året. Samtidig vanskeliggør de små og skiftende kvoter planlægningen. De besætninger, der kan rekrutteres under disse forhold, vil ofte være unge, som er villige til at arbejde næsten uafbrudt i nogle få år for at tjene en opsparing hjem - eller som opretholder et perspektivløst luksusforbrug i en kort periode. For reder/skipper er nervepresset så

stort, at nogle bukker under, mens andre betvivler deres evne til at blive i erhvervet på længere sigt. De ser intet tegn på en forbedret situation, før tilstrækkeligt mange er presset ud af erhvervet. De gældende ophugningsordninger er velsete, fordi de giver ældre kolleger en mulighed for at redde sig ud med skindet på næsen, men på grund af den stigende produktivitet er det tvivlsomt, om ophugningerne forbedrer de tilbageværendes situation.

I modsætning til den klemme, som præger Esbjerg- og Thyborøn-fiskerne, er garnfiskerne i Hvide Sande og Thorsminde bedre stillede. Indtjeningen på garnbådene er god, og der er ingen rekrutteringsvanskeligheder. Hovedproblemet for disse fiskere er torskens tilbagegang i Nord-søen. Torsken var tidligere disse fiskeres vigtigste og næsten eneste indtjeningskilde, men i 1990-91 reddede de bedre priser på rødspætter og de voksende bestande af tunger deres indtjening. Den katastrofale situation for nord-søtorsken vil dog fortsat de næste par år give denne gruppe fiskere problemer.

I en vis forstand er det sundt, at garnfiskerne er blevet tvunget til at sprede deres indsats. Den ensidige satsning på torsk var et resultat af udviklingen af vragsfiskeriet omkring 1970, og den gjorde garnfiskerne meget følsomme over for bestandsudsving. Det bredere fiskeri kan på længere sigt gøre garnfiskerne mere robuste. Fiskeriet er et meget ustabilt erhverv og vel først og fremmest netop defineret ved alsidigheden. Det er da i virkeligheden heller ikke et krav om opfindsomhed, som vækker disse fiskeres modstand. Problemet er de driftsøkonomisk belastende investeringer i nye redskaber til hidtil lidet befiskede arter, som til tider ikke når at tjene sig hjem, før der udmeldes et nyt kvotestop.

Konklusion

Når man ser tilbage på de sidste tyve års vandring fra krise til krise i det danske fiskerierhverv, er der nogle hovedlinjer, der tegner sig. *For det første er det nødvendigheden af at tilpasse fangsten til det biologiske grundlag.* Overkapaciteten er et faktum, og alt for mange fiskeres kræfter er spildt på frugtesløse krav om "flere fisk!" I denne sam-

menhæng er problemet et spørgsmål om politisk vilje, først og fremmest til at førtidspensionere/omskole to-tretusinde danske fiskere. Hovedparten af de investeringer, som fiskerne har foretaget gennem de sidste tyve år har taget sigte på maksimering af fangsten. I jagten på kortsigtet gevinst er erhvervets grundlag blevet udhulet. Ingen enkeltperson har skylden for denne udvikling. Men erhvervsorganisationer og Fiskeriministerium må i fællesskab påtage sig ansvaret for, at der ikke er sat rammer for udviklingen, så konkurrencen kunne foregå på et bæredygtigt grundlag.

For det andet er der tale om *tyve års fejlslagen dialog*. Fiskere, biologer, politikere og medier er måske fjernere fra hinanden end nogensinde tidligere. Den offentlige debat er forfaldet til udveksling af gensidige fordomme, mens fakta er blevet politiserede.

For det tredje er der sket *en offentlig meningsændring*. Ikke blot er antallet af fiskere i landet halveret på en generation, men de tilbageblevne har ikke videreført gamle tiders dyder. Hvor fiskeren engang var respekteret for sin stoiske ro og ukuelige vilje til at klare modgang, har fiskerne indtaget deres plads i mediebilledet som endnu en krævende særinteresse. I mangel på dokumenterede analyser vil jeg tillade mig at gætte på, at den offentlige mening reagerer stadig stærkere imod, at et enkelt erhverv sætter sig ud over givne love og samtidig kræver offentlig støtte. Aktionsformen har ganske vist givet kortsigtede gevinster, men den vil sikkert få vidtrækkende konsekvenser for fiskerierhvervet. Uanset hvor lidt mediebilledet ligner virkeligheden, er det til syvende og sidst fiskerierhvervet, der er afhængigt af offentlighedens sympati. Om ikke af anden grund er det derfor vigtigt, at fiskerne overvejer deres aktionsformer og fremtræden i medierne. Henrik Bredmose Simonsens artikel i denne årbog uddyber, hvor alvorligt dette problem er blevet skærpet det sidste års tid.

I sin helhed betyder udviklingen *undergangen for en traditionel erhvervskultur*. Store dele af landet har allerede mistet det erhvervsbetonede fiskeri, og udviklingen vil blive forstærket, efterhånden som den ældre generation ikke erstattes. De traditioner og værdier, som er forbundet med

fiskerierhvervet, er på lige så hastig retur. Tilbage er højt-specialiserede og -kapitaliserede enheder med arbejdsforhold, som bliver mere sammenlignelige med fastlandets. Om denne udvikling skal tolkes som en tragedie eller som en uundgåelig følge af hele samfundets udvikling, vil sikkert blive hidsigt debatteret. Nostalgikerne vil begræde de små trækutteres forsvinden. Andre - heriblandt undertegnede - vil fastholde, at der fortsat er en fremtid for et fiskeri, der besinder sig på sit ressourcegrundlag. Hvis den omstilling, der skal ske, vil medføre, at antallet af fiskedage bliver begrænset, og den fysiske og psykiske nedslidning kan mindskes, er der trods alt grund til optimisme.

Men der er ingen tvivl om, at omstillingen - mens den står på - er traumatisk for en hel befolkningsgruppe. Bornholms problemer er kendt, og Vestkystens fiskeribyer må krydse fingre for fremtiden. Men selv om garnbådene og de store trawlere ser ud til at kunne klare sig, vil beskæftigelsen ombord og ikke mindst på land fortsat gå voldsomt tilbage.

På en generation er antallet af aktive fiskere halveret, og inden for få år vil der ske yderligere en halvering. De tilbageværende fiskere vil hovedsagelig levere fisk af høj kvalitet til øjeblikkeligt konsum, mens nogle få store trawlere vil levere til fiskemelsindustrien. Det er dårlige udsigter for de beskæftigede i fiskeindustrien, som må håbe, at fabrikkerne kan overleve med udenlandske frosne råvarer - uanset at importen opfattes som ubillig konkurrence af de fiskere, der er trængt. Koncentrationen af fiskeindustrien til få store enheder vil nok fortsætte uden at give megen plads til de tilbageblevne virksomheder, der i stedet må håbe på produktudvikling.

Hvor antallet af beskæftigede med berøring til fiskeindustrien bredt set (inklusive afledte jobs på land) omkring 1970 måske udgjorde 30-40.000 mennesker, vil tallet ved årtusindskiftet antagelig ligge omkring 10.000. Store dele af landet vil savne det salt i hverdagslivet, som fiskeriet altid har udgjort.

Til syvende og sidst er fiskeriet ikke blot et erhverv som alle andre. Det er også en herlighedsværdi for Danmark, som vi vil savne svært, når vi ikke længere blot kan for-

Industrilasten suges op. Esbjerg Havn marts 1991.

Foto: H.C. Gabelgaard, JyskeVestkysten.

vente at finde det ved hver vig og havn. Forhåbentlig vil der af sammenbruddet vokse nye tanker frem, som kan bevare det bedste af fiskeriet. Grundlaget er den ukuelige vilje, som er kernen i fiskernes tradition, og den appetit på

kvalitetsfisk, som forbrugerne har. Men inden løsningen er der, skal tragedien gennemleves. Tusindvis af mennesker skal forlade et erhverv, som har givet deres liv mål og mening.

Noter:

1. Eskild Kirkegaard, Torskebestandene. *Fisk og Hav* 44 (1993) 3-10.
2. Hans Frost, Fremtidens kriseløsning ligger i at styre på fiskeriindsatsen - og skaffe de nødvendige oplysninger. *Havfiskeren* 23/12 (1993) 8-9.
3. Robb Robinson, The Development of the British North Sea Steam Trawling Fleet, 1877-1900. Under udgivelse i The North Sea - Ressource and Seaway. Third North Sea History Conference, Aberdeen 1993, ed. John Edwards, Poul Holm, Helge Nordvik, Sarah Palmer & David Williams.
4. Alan Hjorth Rasmussen, Drivvod i Danmark. Dansk fiskeri i stilstand og mobilitet. I. 1871-1888 (Esbjerg, 1988) 119-23.
5. Se videre Poul Holm, Den flåde vi ikke fik. Danske damptrawlere i Nordsøen og ved Island, 1887-1903 *Sjæk'len* 1991 (Esbjerg, 1992) 49-75.
6. Poul Degnbol, Den biologiske rådgivning. *Fisk og Hav* 44 (1993) 11-22.
7. Niels Axel Nielsen: notat. Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser 1990.
8. Gitte Haslebo og Jørgen Jepsen, Skidtfiskeri - skidt fiskeri? (Esbjerg, 1976).
9. Peter Lewy, Flådemodeller og fiskerier. *Fisk og Hav* 44 (1993) 43-49.
10. Poul Degnbol, Ressourceforvaltning, fiskeribiologer og fiskere. *Fisk og Hav* 43 (1993) 3-11.

11. Poul Holm, Riberfisk. *Mark og Montre* 1993, 36-38.
12. Alan Hjorth Rasmussen & Egon Skelmose, Sandrejefiskeriet fra Rømø (Esbjerg, 1969).
13. Henrik Flintegård, Flådestruktur og fartøjsindretning i dansk fiskeri (Hirtshals, 1983) 6-8.
14. Flintegård (1983) 51.
15. Jf. Flintegård (1983) 10.
16. Den følgende fremstilling af enkeltfiskerierne er baseret på en større undersøgelse udarbejdet i samarbejde med Per Fischer-Nielsen, som publiceres i *Fiskere og farvande*, der forventes udgivet i 1994. De interviewede fiskere er gjort anonyme, og henvisninger i [] er til båndarkiv på museet. En fyldigere præsentation af interviewene vil ske i den endelige publikation.
17. Poul H. Moustgaard og Ellen Damgaard, Garnfiskere (Esbjerg, 1974).
18. Flintegård (1983) 35.
19. Flintegård (1983) 14-16.
20. Perspektivplan for fiskerisektoren. Fase 1. Beskrivende del 1: 3.1 (COWIconsult, 1988).
21. COWIconsult 1988/1: 1.7-8.
22. Alan Hjorth Rasmussen, Mens vi venter på tobisen (Esbjerg, 1977).
23. Beskrivelsen af fiskeindustrien er baseret på en upubliceret undersøgelse, *Kvinder i fisk*, udarbejdet af Dorthe Uldall og Poul Holm for Fiskeri- og Søfartsmuseet 1990-91.

Summary

Looking back on the last twenty years of Danish fishing, the story of a zig-zag course from one crisis to another, certain main trends are evident. *The first one is the necessity of adjusting catches to the biological realities of the situation.* Over-fishing is a reality, and all too many fishermen have wasted a lot of energy on fruitless demands for “more fish!”. The main problem here is the question of political intent, first and foremost the willingness to arrange early retirement or retraining for two to three thousand Danish fishermen. The majority of the investments made by fishermen during the last twenty years have been aimed at securing the largest possible catches, and in this way the search for short-term gains has eroded the very basis of the industry. The blame for this development cannot be laid on any particular individuals; fishing organisations and the Ministry of Fisheries must together accept responsibility for the fact that no framework of development has been established, so that competition could take place on a proper basis.

In the second place, what we are looking at is *twenty years of failed dialogue.* Fishermen, biologists, politicians and the media are perhaps further from each other today than they have ever been, and the public debate has deteriorated to the level of a mutual exchange of prejudices, while the facts of the matter have become political ammunition.

In the third place, there has been *a change in public opinion.* Not only has the number of fishermen been halved in the course of a generation, but those who remain have not upheld the old virtues of the trade. Fishermen were once respected for their stoic calm and iron determination in the face of adversity, but now their media image is that of just another group defending special interests. Though there is a lack of documentary evidence, I will allow myself to surmise that public opinion will increasingly show a negative

reaction to an industry that disregards present legislation, while at the same time demanding state subsidies. Admittedly, industrial action has produced short-term gains, but it will certainly have long-term consequences for the fishing industry. The picture presented in the media may be far from reality, but in the last analysis the fishing industry depends on the goodwill of the general public, and for this reason alone it is important that fishermen take a long hard look at the forms of industrial action they take and the image they present in the media. The article by Henrik Bredmose Simonsen in this Yearbook exemplifies how serious this problem has become during the last year.

Taken as a whole, this development means *the end of a traditional industrial culture.* Large parts of the country have already lost fishing as an industry, and this process will be gradually reinforced as the older generation is not replaced. Those traditions and values associated with the fishing industry are similarly in rapid decline. What remains are highly specialised, capital intensive units, where working conditions are increasingly coming to resemble those on land. Whether this development should be seen as a tragedy or as the inevitable consequence of developments in society will no doubt be hotly debated. Those of a nostalgic bent will mourn the passing of the wooden cutters. Others - including the present writer - will maintain that the industry still has a future as long as it takes into careful consideration the resources available. If the process of reorganisation - which is bound to come - means a limit on the number of days at sea, and a reduction in the physical and mental wear and tear on those involved, then there are surely still grounds for optimism.

There is no doubt, however, that this process of reorganisation, while it is taking place, has a traumatic effect on whole sections of the population. The problems faced by Bornholm are well-known, and the West Jutland fishing

towns will have to cross their fingers for the future. Even though the net boats and the large trawlers seem to be doing all right, employment at sea, and even more on land, can only continue to decline in a drastic manner.

The number of active fishermen has been halved in the space of a generation, and will be halved again in the course of a few years. The remaining fishermen will mainly deliver high-quality fish for immediate consumption, while a small number of large trawlers will deliver to the fishmeal industry. The prognosis for those employed in the fishing industry are not good, and they have only the hope that the factories can survive using frozen raw materials from abroad - even though the import of these goods is regarded as unfair competition by those fishermen who are in difficulties. The tendency for the fishing industry to become concentrated in a few, large firms will no doubt continue, leaving the other firms little option but to hope that they can develop new products.

Whereas around 1970 the number of those employed in the fishing industry in the broadest sense (including related jobs on land) was some 30,000 to 40,000 people, at the turn of the millenium it will probably not be more than 10,000. Many parts of the country will miss that leaven in the mass which fishing has always been.

In the last analysis, fishing is not merely an industry like any other. There is a special halo of glory around the trade in Denmark, which will be missed when it is no longer to be found in every cove and harbour. It is to be hoped that out of this collapse will grow new ideas which will preserve the best that fishing has to offer. The basis for this is the unquenchable energy that lies at the core of the fishing tradition, and the appetite for high quality fish shown by the consumers. The tragedy will have to be lived out, however, before new solutions can be found; thousands of people will have to abandon a trade which has imbued their lives with both purpose and meaning.

